

7. Závěr

Ve srovnání s obdobím 1945–1948, ve kterém se v českém prostředí objevuje v překladech z francouzštiny poměrně pestrá paleta autorů, děl a směrů, vykazuje perioda 1949–1953 výrazné zjednodušení. Pokud odhlédneme od technických překladů, polooficiálních bibliofilů a některých textů, které vyšly v přechodové fázi let 1948–1949, lze soubor přeložené literatury redukovat na dvě hlavní oblasti: realisticko-pokrokovou tradici a aktuální pokrokovou tematiku. Naopak neporovnatelně bohatší je okruh literárních jevů, které jsou z okruhu literární komunikace vyloučeny zcela, nebo alespoň částečně. Zcela nový je v tomto období i rozvětvený systém institucionalizovaných mechanismů, jež mají restrukturalizaci překladové literatury koordinovat a kontrolovat. Základním kritériem pro uvedení konkrétního díla do českého prostředí, jímž se tyto mechanismy (subjekty preventivní a následné cenzury) řídí, nejsou již jen jeho vlastní vnitřní estetické a noetické hodnoty, ale faktory primárně mimoumělecké povahy, totiž ideologicko-utilitární charakter díla, který se případně může skloubit s ideologicky žádoucí angažovaností autora. Hlavními funkcemi překladové literatury se v systému literární komunikace stávají funkce informační, formativní a propagandistická, jež jsou komunistickou ediční politikou umně využívány.

Období 1949–1953 ovšem v české ediční politice představuje v určitých aspektech také jistou míru kontinuity s předchozími lety a radikální proměna politických poměrů se projevívá v ediční politice poněkud opožděně. Ještě v roce 1948 vyjde 127 překladů z francouzštiny, o 11 více než v roce předchozím. Teprve o rok později tento počet výrazněji klesne na 58 položek. Vysoké číslo z roku 1948 naznačuje, že cenzurní mechanismy nepracují hned zcela důsledně a že ještě v roce 1949 vyjdou díla ideologicky nežádoucí. I když je značný počet soukromých nakladatelských subjektů v rozmezí let 1948–1949 zlikvidován, některá zavedená nakladatelství pokračují v činnosti v nových podmínkách (Melantrich, Práce, Svoboda aj.). V nově utvářených subjektech (např. v Československém spisovateli) se mohou propojovat rušené nakladatelské domy s dlouholetou tradicí, resp. nová nakladatelství přebírají některé ediční řady z likvidovaných podniků. Např. Práce navazuje na činnost nakladatelství Jos. R. Vilímka a vydává Vernovy romány. Některé subjekty, které přežily zásadní reorganizaci nakladatelského sektoru, nicméně kladly dalším systémovým opatřením odpor. Nehodlaly se zejména smířit s centrálně řízenou typizací svých edičních profilů. Právě nakladatelství Práce bezúspěšně usilovalo vydat několik Zolových románů. Cenzura ale nedovolila, aby se „odborářské“ nakladatelství diskreditovalo „naturalistickou“ literaturou. SNDK mělo zájem na publikaci románů A. Daudeta, avšak preventivní cenzura je nepovažovala v centrálně sestavovaném edičním plánu za prioritní, a to i navzdory údajné pozitivní recepci francouzského autora v SSSR. SNDK si ovšem Daudeta dokázalo uhájit, třebaže hrozilo nebezpečí, že Tartarinovy příhody nakonec

v českém překladu vyjdou v Mladě frontě, která podle kulturních ideologů byla nakladatelstvím „vhodnějším“. Komunistická ediční politika musela také tlumit vydavatelské „nadšení“ jednotlivých subjektů. V souladu se svými novými prioritami upřednostňovala díla česká a překlady z ruštiny a z jazyků dalších komunistických zemí. Tomu odpovídalo i omezené množství papíru, které mohlo být uvolněno na vydávání ostatní literatury včetně překladů z francouzštiny. Melantrich např. opakovaně a neúspěšně žádal o zvýšený přiděl papíru na Dumasův „mušketýrský“ cyklus. Sama nakladatelství lektorovala velký počet titulů potenciálně vhodných k českému vydání. Preventivní cenzura je ale z větší části nepropustila a formulovala k nim celou řadu ideologických výhrad. Častým argumentem byla neaktuálnost díla. Nepoměr mezi množstvím lektorovaných a později skutečně vydaných děl napovídá, že mnozí lektori neměli zcela jasné povědomí o rozhraní, které oddělovalo ideologicky žádoucí, nežádoucí a tolerovatelnou literaturu. Toto povědomí ovšem nebylo úplně zřejmé ani na úrovni institucionalizované cenzury, jak o tom svědčí její četné rozporuplné verdikty (např. v případě E. Trioletové).

Dominantní proud v korpusu přeložené literatury představují v období 1949–1953 francouzští klasikové. Jejich podíl na celkovém množství překladů neklesne pod úroveň 50 % a na sklonku sledovaného období dosáhne dokonce více než dvoutřetinové hodnoty. Síla této linie vynikne ve srovnání s předchozí poválečnou etapou 1945–1948, kdy se její zastoupení v celku literatury přeložené z francouzštiny dostane nejvýše na hodnotu kolem 25 % (rok 1948). Početní zastoupení klasiků v korpusu překladů nicméně zvýšila četná opakovaná vydání stejných překladů, ale v různých nakladatelstvích, která tak těžila z konjunkturální poptávky. Klasikové ovšem nebyli po roce 1948 přijímáni zcela bez výhrad. Zejména z rozboru doprovodných českých textů vyplývá, že téměř ke každému autorovi formulovala marxistická kritika řadu výtek. Např. u Balzaca se hovořilo o jeho světonázorovém „reakčnictví“ (rojalismus, katolictví), France popouzel skepticismem a Barbussova tvorba vykazovala četné „naturalistické“ prvky. Přesto převážil ideologicko-utility význam jejich děl a klasikové pole českých překladů z francouzštiny ovládli.

Ideologicky průchozí autory realisticko-pokrokové tradice, mezi nimiž se nacházejí také nejvydávanější francouzští spisovatelé v tomto období (Balzac, Verne, Molière, Rolland, France, Hugo), jsme rozdělili do celkem osmi dílčích celků (jedná se o autory před dobou osvícenství, klasiky osvícenství a Revoluce, předchůdce vědeckého socialismu, velké kritické realisty a jejich „soutpučníky“, spisovatele realisticko-naturalistické tendence, autory období Komuny a autory dobrodružné literatury a angažované literatury období přerodu). V těchto skupinách jsme odstíněně zhodnotili ideologický význam, který byl přidělen jednotlivým autorům (dílům) v rámci systémových reinterpretačních procesů. Jejich smyslem bylo příslušného klasika „správně“ vyložit v duchu marxistické filozofie. V českém prostředí byl za tyto reinterpretační odpovědný omezený okruh literárních kritiků, vysokoškolských učitelů a publicistů (zejm. J. O. Fischer, V. Brett, J. Bouček, R. Grebeníčková, M. Jirda, K. Milcová), kteří zároveň měli svou roli institucionalně zakotvenou v orgánech preventivní i následné cenzury jako lektori nebo odpovědní redaktoři v konkrétních nakladatelstvích a hlavně jako členové státních edičních a cenzurních institucí (např. Národní ediční rady české a jejích dalších orgánů). Reinterpretační procesy, kromě „nového“ zhodnocení významu příslušného klasika, českou překladovou literaturu obohatily i o do té doby nepřeložené a nevydávané autory (např. F. Tristanovou, J. Vallèse). Příznačné je také nové rozdělení edičních preferencí:

nejvydávanější klasik před rokem 1948, R. Rolland, musí uvolnit místo H. de Balzacovi, A. Franceovi a Molièrovi. Molièrovi přitom v letech 1945–1948 vyšel jediný překlad (v roce 1948), Franceovi žádný. Ideologický význam realisticko-pokrokové tradice, totiž umělecká ilustrace marxistických tezí o přítomnosti třídního konfliktu v dějinách lidstva, se rovněž po formální stránce projevil všestrannou pozorností, jež doprovázela vydávání klasiků. Vycházejí reprezentativní výběry z díla nebo sebrané spisy. Samozřejmostí jsou rozsáhlé vysvětlující doprovodné texty českých kritiků, bohaté poznámkové aparáty, ale také opakovaná vydání. V neposlední řadě je třeba upozornit na informační přesnost, s jakou byla sestavována závěrečná tiráž. Na rozdíl od předúnorového období, kdy v tirážích četné identifikující údaje zcela chyběly (např. o počtu výtisků, typu vydání apod.), komunistická ediční politika dbala, aby všechny podstatné informace tiráž obsahovala včetně údajů o datech schválení publikace, sazby a tisku. Posledně jmenovaná fakta nepředstavují zanedbatelný detail. V některých případech příznačně vypovídala o stupni ideologického významu konkrétního titulu. Např. soubor projevů z druhého zasedání Světové rady míru (*V boji za mír jsou s námi stamiliony*)¹ vyjde jeden měsíc po konání samotné akce na rozdíl od většiny ostatních položek aktuální tematiky, kdy mezi konkrétní událostí, sazbou, tiskem a vydáním uplyne doba podstatně delší.

Aktuální pokroková tematika byla v celkovém korpusu překladů z francouzštiny zastoupena podstatně méně početně než realisticko-pokroková tradice. Její podíl osciloval v letech 1949–1953 kolem jedné třetiny. Přesto je ve srovnání s předchozím obdobím její nárůst markantní a příznakový (na celkové produkci se podílela v letech 1945–1948 pouhými 5 %). Mezi autory této linie se neobjevují žádné velké osobnosti srovnatelné počtem publikovaných překladů s Balzacem, Vernem nebo Molièrem. Svou strukturou je tato tendence nicméně bohatší než realisticko-pokroková tradice, v níž jednoznačně převažovaly beletristické tituly. Ideologicky vhodnou moderní literaturu jsme proto analyzovali ve třech základních žánrových skupinách: beletrii, publicistice a dokumentech a nakonec v literatuře s odbornou tematikou týkající se sociálních věd. Početně převládaly v průběhu celého období (s výjimkou roku 1949) nebeletristické žánry, především politické reportáže a publicistické pamflety. Beletrie, reprezentovaná zejména romány napsanými v duchu socialistického realismu, byla zastoupena nepoměrně méně. Tento fakt souvisel se skutečností, že se socialistickému realismu ve Francii příliš nedařilo. Jak upozornil kulturní přidělenec československé ambasády v Paříži I. Fleischmann, francouzští komunisté se nesnažili socialistický realismus dogmaticky prosazovat jako závaznou estetickou normu, aby neodradili od spolupráce četné levicové, avšak nekomunistické autory. Jisté ovšem je, že socialistickorealističtí spisovatelé jako J. Laffitte nebo A. Stil byli v českém prostředí přijímáni bez větších výhrad na rozdíl od většiny ostatních soudobých autorů.

Publicistické texty se do češtiny převáděly především proto, že předkládaly ideologicky vhodnou (ale deformovanou) interpretaci aktuálního politického dění, případně významných historických událostí: ve Francii a dalších kapitalistických státech, v komunistických zemích, ale i v zemích třetího světa. V tomto ohledu často plnily překlady z francouzštiny funkci exkluzivního zdroje, pomocí kterého mohl být český čtenář téměř bezprostředně informován žádoucím způsobem o mezinárodním „pokrokovém“ hnutí a mezinárodní „reakci“ (např. o osvobozeneckém boji v Egyptě, ve Vietnamu, o situaci

1) Jedná se o položku z okruhu aktuální pokrokové tematiky.

na francouzských územích v Karibiku, ale také o životě v dalších komunistických státech nebo o důsledcích sovětsko-jugoslávské roztržky na konci 40. let). Aby byla tato informační a propagandistická funkce překladu ještě více posílena, neváhali pracovníci nakladatelství (nebo další účastníci povolovacích řízení) do původního textu zasahovat (někdy i se souhlasem příslušného francouzského autora), text „aktualizovat“ nebo z jinak využitelného textu vypouštět ideologicky nežádoucí pasáže. O těchto úpravách se mohl dovědět i český čtenář, neboť se o nich nepokrytě hovořilo v doprovodných textech. Např. překladatel K. Marek provedl sám „drobné změny a doplňky“ v textu G. Sorii *Bude Francie americkou kolonií?* a po „vzájemné domluvě“ upravil francouzský autor další kapitoly. Textové úpravy byly pro aktuální tematiku charakteristické na rozdíl od překladů klasiků. Množství lektorovaných titulů i přesto v češtině nevyšlo, protože je zastavila preventivní cenzura. Nejčastějším důvodem byla údajná neaktuálnost a nepotřebnost publikace v českém prostředí. Cenzurní zásahy vypovídaly o bedlivé pozornosti, s jakou komunistická ediční politika sledovala vše, co se pojilo k aktuální politické situaci. Spíše ojediněle se objevila jako důvod selekčního opatření neideologická kritika. Příkladem může být propagandistický spisec francouzského komunistického politika G. Cogniota *Réalité de la nation, l'attrape-nigaud du cosmopolitisme*. I když lektor nakladatelství Mír dílo k překladu s výhradami doporučil, příslušný odpovědný redaktor ediční přípravy zastavil, protože Cogniotova práce byla podle něho nekvalitní a neoriginální.

Druhou, komplementární stránkou komunistické ediční politiky po roce 1948 bylo vylučování ideologicky nežádoucích literárních fenoménů. Selekčním prahem, který se stal pro mnohé autory a jejich díla, případně celé literární směry, osudným, ovšem nebyl pouze a teprve rok 1948 (1949), ale v některých případech již rok 1945. Např. celá větev tzv. kolaborantské literatury (Céline, Brasillach aj.) je z okruhu literární komunikace vyloučena a do češtiny nepřekládána již v období 1945–1948 a toto vyloučení zůstane v platnosti, stejně jako jeho zdůvodnění, i v periodě komunistické ediční politiky. Základními selekčními osami, podle kterých odstraňování nežádoucích literárních fenoménů prostřednictvím zásahů preventivní a následné cenzury po roce 1948 probíhalo, byly (ne)žádoucí společenská angažovanost autora a (ne)žádoucí obsahová a formální stránka jeho díla. V některých případech byl selekční zásah motivován také (ne)vhodným politickým profilem českého (slovenského) zprostředkovatele (překladače, autora doprovodného textu) nebo českého nakladatelského subjektu. Např. Rictusova poesie směřuje do stoupy pravděpodobně ne kvůli francouzskému autorovi nebo jeho dílu, ale kvůli doprovodnému textu politicky nepohodlného Laca Novomeského. Dumasovy rukopisy, které byly náhodně objeveny v Čechách a jejichž publikaci připravuje Melantrich ve spolupráci s pražským Francouzským institutem, nevyjdou kvůli vypjaté situaci ve francouzsko-českých vztazích na jaře roku 1951.

Aplikací této selekční mřížky se ideologicky nežádoucí literatura rozdělila do dvou velkých celků. Do skupiny literárních fenoménů (autorů, směrů, děl) naprosto nepřijatelných, které se nacházely zcela mimo okruh vydávané realisticko-pokrokové tradice a aktuální pokrokové tematiky, patřily např. poezie symbolismu představovaná Baudelairem nebo existencialismus reprezentovaný Sartrem nebo Camusem. Do druhé skupiny se zařadili takoví autoři, kteří byli sice obecně přijatelní a v rámci obou hlavních literárních tendencí i vydávání, avšak v konkrétních případech k nim českoslovenští kulturní ideologové zaujali rezervovaný nebo přímo odmítavý postoj. Důvodem tohoto zdánlivě para-

doxního přístupu mohla být momentální ideologická nepotřebnost či zastaralost díla. Tu vykazovaly např. některé položky Y. Farge nebo D. Desantiové, třebaže o vhodné ideologické angažovanosti obou autorů, zejména v druhém případě, nebylo žádných pochyb. Absencí (žádoucích) uměleckých kvalit se údajně vyznačovala beletristická tvorba silně angažované E. Trioletové. A za vyloučením některých děl z českého překladu zřejmě stály i jisté výhrady k některým projevům společenské angažovanosti nepochybně „straničkových“ autorů (v případě L. Aragona). Vedle výše uvedených jmen se do druhé skupiny autorů dostali také někteří klasikové, např. H. de Balzac, A. Daudet nebo naturalisté.

V případě vyloučených, avšak obecně akceptovatelných soudobých autorů, jako byli např. Aragon nebo Trioletová, vynikne význam studia archivních materiálů, jež se věnují peripetiím československo-francouzských poválečných a zejména poúnorových vztahů v oblasti kulturní politiky. V rámci příslušné kapitoly jsme rozebrali základní ambivalentní přístup komunistické ČSR vůči Francii po roce 1948. Tato ambivalence se projevovala ve dvou základních úrovních. Přirozeně docházelo k omezování vzájemných oficiálních kontaktů, které proti sobě stavěly dva neslučitelné politické systémy, totiž „kapitalistickou“ a „reakční“ Francii a „komunistické“ a „pokrokové“ Československo; na druhé straně ovšem ČSR usilovala o vytvoření alternativní sítě kontaktů neoficiálních, které jí měly umožnit ideologický průnik na území „nepřátelského“ státu a zároveň zachovat kulturní výměnu s „pokrokovými“ segmenty francouzské levicové scény. To byla první úroveň ambivalentního československého přístupu. Avšak českoslovenští státní i straničtí kulturní ideologové vnášeli jistou míru ambivalence i do jinak protěžovaných styků neoficiálních. S despektem sledovali neúspěšnou politiku KSF získat na svou stranu mnohé nevyhrané intelektuály, kteří následně komunistické hnutí poškozovali svými údajně ideologicky nesprávnými vystoupeními (Cassou, Vercors, Aveline aj.). ČSR rovněž kritizovala nevyjasněný vztah KSF k estetice socialistického realismu (v literatuře a výtvarném umění) a zejména se snažila vtisknout neoficiálním vztahům svou představu o jejich formální a obsahové podobě, aby eliminovala množství se „nedorozumění“, jež vzájemné vztahy, zejména z československého pohledu, zatěžovala. A právě v tomto aspektu vzájemných vztahů je možné identifikovat některé hlubší motivace, které velice pravděpodobně vedly k opatrnému a ambivalentnímu přístupu k velkým, avšak do značné míry „nekontrolovatelným“ osobnostem francouzské literární levice (Aragon, Éluard, Trioletová), jejichž neopatrné a kritické výroky na adresu komunistické ediční politiky mohly ovlivnit v negativním smyslu rozhodování orgánů preventivní a následné cenzury v případě jejich tvorby. Na tomto místě je třeba zdůraznit také význam diplomatických depeší, které do Prahy, zejména na ministerstvo zahraničí (MZV) a ministerstvo informací a osvěty (MIO), pravidelně zasílali diplomatičtí úředníci a kulturní atašé. Díky nim měla příslušná ministerstva, z nichž MIO bylo odpovědné za sektor ediční politiky, ale i nejvyšší stranické orgány přesné a okamžité informace o stavu francouzské kulturní scény, a mohly tak pohotově reagovat, např. i formou represivního selektivního zásahu (případ Vercorse nebo J. Cassoua), na aktuální projevy (ne)vhodné společenské angažovanosti francouzských intelektuálů.

Československo-francouzské vztahy v oblasti překladu nezahrnovaly po roce 1948 pouze vylučování nepohodlných a recepce akceptovatelných autorů (děl). Již zmiňovaná kontinuita s předchozím obdobím ediční politiky je patrná i na příkladech polooficiální bibliofilie. Díky bibliofilským vydáním se totiž po celou první polovinu padesátých let

objevovala díla, která nepatřila do okruhu protěžovaných literárních tendencí. Zvláštní postavení zaujímá mezi tiskaři-bibliofily Jaroslav Picka. Ve sledovaném období vytiskl desítku českých překladů z francouzštiny. Systematicky přitom používal jisté strategie, jak odpoutat případný zájem cenzurních orgánů. Výtisky např. antedatoval, uváděl jejich nesprávný počet a typ a používal fingovaná nakladatelská jména. I když rozsah jeho aktivit nelze na poli francouzsky psané literatury přeceňovat, přesto se jeho zásluhou objevují v českém překladu např. někteří francouzští symbolisté v čele s Baudelairem. Je otázkou, zda oficiální místa o Pickově činnosti věděla a tolerovala ji. Picka totiž působil ve Spolku českých bibliofilů a v nakladatelství Československý spisovatel odpovídal za přípravu bibliofilských edic. Bibliofilie ovšem nepředstavovaly jedinou cestu, kterou se český čtenář mohl seznámit s potlačovanými nebo hůře tolerovatelnými literárními jevy. Prostřednictvím slovenských překladů vyšla přibližně desítku děl, které česká preventivní cenzura nepropustila. Vedle zmiňovaného Cogniotova textu se jednalo např. o povídku E. Trioletové *Milenci z Avignonu*, Balzacův román *Lilie v údolí* a další práce É. Zoly nebo G. Sorii. Slovenština tak v československé ediční politice zřejmě sehrála roli „slabšího“ jazykového kódu, který nepodléhal striktní cenzurní kontrole. V zásadě ovšem díky slovenským překladům pronikli pouze autoři, kteří patřili do okruhu literatury tolerovatelné a ne zcela vyloučené z okruhu literární komunikace.

V naší práci jsme se soustředili na časově omezený devítiletý úsek českých kulturních dějin, v němž ovšem proběhnou zásadní politické a kulturní změny, které se nevyhnují ve svých důsledcích ani subsystému ediční politiky. Základní charakteristiky, důsledky a motivace těchto změn jsme na příkladu českých překladů z francouzštiny zachytili ve třech ústředních kapitolách (*Realisticko-pokroková tradice, Aktuální pokroková tematika, Ideologicky nežádoucí literatura*), případně v oddílu věnovaném francouzsko-českým vztahům. Metodologicky se práce opírá o důsledně aplikovaný statisticko-interpretativní přístup. V prvním plánu bylo cílem shrnout faktografické informace o výstupech české ediční politiky. Aby byly statistické závěry co nejpřesnější, sestavili jsme relativně úplný soupis českých překladů z francouzštiny. Stranou jsme přitom ponechali pouze překlady časopisecké. Tento korpus jsme následně uspořádali do rozsáhlých rejstříků, které posloužily jako východisko pro podrobné tematicko-žánrové roztrídění přeložené produkce a její systematický rozbor. Na základě této zejména kvantitativní analýzy jsme ohraničili hlavní tendence charakterizující české překlady z francouzštiny. Ve druhé fázi naší práce jsme získaná fakta podrobně interpretovali. Opírali jsme se zejména o české doprovodné texty a dobovou publicistiku. V případě nežádoucí literatury představovaly zásadní informační zdroj archivní prameny, především písemné doklady o průběhu povolovacích řízení (včetně autocenzurních opatření v samotných nakladatelstvích) a zásazích následné cenzury. Analýza přinesla na jedné straně očekávané výsledky. Komunistická ediční politika jednoznačně preferovala ideologicky využitelnou literaturu, jakou představovaly např. kritický realismus nebo aktuální politické reportáže. Na druhé straně jsme postihli ve vztahu české ediční politiky k francouzsky psané literatuře množství nejednoznačností. Jejich nejviditelnějším projevem byla jistá rezervovanost v přístupu k ideologicky tolerovatelné literatuře. Starší i moderní „pokrokové“ autory a jejich konkrétní díla zahrnovala marxistická kritika četnými výtkami. Český čtenář byl tímto způsobem systematicky upozorňován na fakt, že francouzská literatura byla a stále ještě je „produktem

reakční kapitalistické společnosti“. Její význam je tudíž převážně dokumentární, neboť překládané a publikované texty informují české prostředí o již překonaném společenském stupni vývoje. Zatímco uvedené hodnocení bylo v zásadě veřejné a objevovalo se běžně v doprovodných textech a dobové publicistice, archivní prameny poukazují na skrytější tvář české ediční politiky. Tou byl zaprvé v mnoha případech nesoulad mezi oficiální rétorikou a skutečnou praxí českých kulturních ideologů. Typickým příkladem byly již několikrát vzpomínané selekční zásahy proti angažovaným, avšak (téměř) nevydáváním L. Aragonovi a E. Trioletové. Zadruhé byla pro českou ediční politiku příznačná nejednotnost prosazovaných norem, která se projevovala v protichůdných rozhodnutích cenzurních orgánů. V případě A. Daudeta a E. Trioletové vydaly literární kancelář, povolovací komise a předsednictvo Národní ediční rady české několik různých verdiktů a jejich zdůvodnění. Zatřetí se ediční politika vyznačovala jistou nedůsledností, se kterou byla žádoucí norma prosazována. Např. v období 1948–1949 vycházejí četné nežádoucí tituly. Proti polooficiální bibliofilii nesměruje také otevřený zásah. Slovenská ediční politika protičeří některým výstupům české ediční politiky, a tak ukazuje na slabší koordinaci nakladatelské politiky na celostátní úrovni. Právě tyto nesystémové prvky jsou předmětem mnoha případových studií, jimiž doplňujeme primární (ideologické) rozčlenění francouzské literatury na přípustnou a nepřípustnou.

Nabízejí se ovšem i další možnosti, jak problematiku českých překladů z francouzštiny zpracovat a zejména jak dále ve výzkumu pokračovat. Na některé z těchto možností jsme již v předchozích kapitolách upozorňovali. První cestu představuje propojení reinterpretačních a selekčních procesů, jež se odehrávají v oblasti českých překladů z francouzštiny, s analogickými procesy, které ve stejné době probíhají v české literatuře samotné. Např. silná pozice francouzských klasiků strukturně odpovídá legitimizačním kulturním procesům, iniciovaným komunistickým státem, jako je hledání „pokrokových“ tradic v českém písemnictví (např. tzv. Jiráskovská akce) a obecně v české historii (např. „pokrokový“ odkaz husitství). Bylo by zajímavé sledovat, zda reinterpretační a selekční procesy měly v případě české i francouzské literatury (přeložené do češtiny) stejný průběh, motivace a vyústění.

Aby vynikly strukturní změny, jež mohou zůstat při zkoumání izolovaného časového úseku skryty, bylo by vhodné procesy, které jsme zachytili v naší práci, konfrontovat s předchozím literárním vývojem a zejména s vývojem postavení překladů z francouzštiny v českém prostředí. Zde se nabízí, ve druhé rozšiřující cestě, především možnost podrobnějšího srovnání s meziválečným obdobím, které představuje zřejmě „zlatý věk“ českého překladu z francouzštiny. Existovaly v tomto období vůbec nějaké explicitní nebo implicitní bariéry pro průnik francouzského literatury do českých zemí? Jakému postavení se v celkové struktuře překladů těšily převody z francouzštiny? Jaká byla přesná funkce francouzské literatury (kultury) v ČSR? Jak tato funkce ovlivnila průběh reinterpretačních a selekčních procesů v poválečném období (např. míru represivní selekce ve srovnání s jinými národními literaturami)? Stejně tak by bylo vhodné analyzovat, k jakým strukturním změnám dochází v recepci francouzské literatury v českém prostředí po roce 1953. Jaké mechanismy období předchozího zůstávají v platnosti, jaké nové prvky se ve struktuře překladů z francouzštiny objevují?

Ještě širší komparatistickou perspektivu představuje třetí možné pokračování našich výzkumů. Lze předpokládat, že reinterpretační a selekční procesy probíhaly i v dalších

zemích komunistického bloku, včetně samotného Sovětského svazu. Avšak můžeme např. tvrdit, že příklad sovětské ediční praxe plně postačí k vysvětlení motivací a výsledků těchto procesů (případ E. Trioletové), a tedy že ve všech sovětských satelitech byla výsledná mozaika (ne)překládané literatury zcela totožná? Neměly jednotlivé země svá vlastní specifická kritéria (jaká?), která aplikovala k odstíněnému hodnocení francouzsky píšících spisovatelů a jejich děl? Vykazovaly ediční politiky těchto zemí i zásadnější rozdíly (např. v míře represivního zásahu)? Do jaké míry byly komunistické země v přístupu k francouzské literatuře (kultuře) nezávislé na sovětské moci? Jak to souvisí s povahou jejich vlastního frankofilství? To jsou otázky, které pokládá jako výzvu tato studie.

